

Բ Ե Ի Ե Ռ Ա Գ Ի Ր

ԱՐՅԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԵՒ ՀԱՅՔ

Յորմէ հետէ բեւեռածեւ արձանագրութիւններու գաղտնիքն երեւան ելաւ , եւ հաստատուեցաւ թէ բեւեռագրերը կը պատկանին այլ եւ այլ ցեղերու եւ ազգութիւններու , սկսան քննել թէ որո՞նք էին այն ազգերն որ կը գործածէին բեւեռագրերն իբրեւ միջոց իրենց գաղափարներն յայտնելու : Արդ բեւեռածեւ արձանագրութեանց ուսումնասիրութիւնը կը ցուցնէ մեզի, թէ հնագոյն ազգն որ գործածած է բեւեռագրութիւնը՝ կը կոչուի Շուամիւր , որ կը նշանակէ «գաշտային» կամ «ջւրարբի» երկիր, հակադրութեամբ Աքքադի , որ կը նշանակէ «լեռնային» կամ «քարձր» երկիր , ինչպէս «Բարձր Հայք»՝ իր աշխարհագրական լեռնոտ դիրքին պատճառով :

Այս Շուամիւր ազգին հետ գրեթէ միաժամանակ ծագում առած է նաեւ ուրիշ մը , այն է Ս . Գրոց մէջ շատ ծանօթ Ելամացի կամ Շօշացի ազգն , որ նոյնպէս բաւական ստուար քանակութեամբ բեւեռագիր արձանագրութիւններ թողած է :

Բայց՝ թէ՛ Շուամիւրացիներու , թէ՛ Աքքադացիներու եւ թէ՛ Ելամացիներու կամ Շօշացիներու գրութեանց նախնական ձեւերը բեւեռագիրներ չէին , այլ եգիպտական մեհենագրոյմ արձանագրութեանց նման պատկերազիրներն էին , որոնք ուրիշ գաղափար յայտնելու համար կը ներկայացնէին նոյն առարկային պատկերն , իսկ եթէ վերացական բառ մը ըլլար գրուելիքը՝ կը բաւէր մօտաւորապէս այդ գաղափարն յայտնող պատկեր մը գծելը . զոր օրինակ՝ «քալել» նշանակելու համար ամբողջ ոտք մը կը գծէին , «տեսնել» նշանակելու համար աչք մը , ինչպէս որ շատ անգամ կը տեսնուին ասոնց նման համառօտագրութիւններ մեր հայերէն նախնեաց ձեռագիրներուն մէջ իսկ : Այս պատկերական գրութիւններու մնացորդք են բեւեռագրութեանց շրջանին պատկանող եւ մինչեւ այդ շրջանի վերջին ժամանակներուն մէջ ալ տեսնուած գաղափարաւոր շերտն : Սակայն պատկերագրական գրութիւնը կամաց կամաց մէջտեղէն

վերցաւ, տեղի տալով հնագոյն (hiératique) կոչուած մէկ նոր գրութեան, որ ուրիշ բան չէ բայց եթէ պատկերագրերու պարզուած մէկ ձեւն, այսինքն նոյն պատկերը ներկայացընել շրջագծերով միայն, շատ քիչ անգամներ բեւեռի մը ձեւին մօտեցընելով իւրաքանչիւր տառախրմբին գծիկները, բայց ոչ բացարձակապէս բեւեռի մը ձեւ տալով, ինչպէս կը տեսնուի Պր․ դը Սարգէքի ձեռքով Թէլլոհի աւերակներէն հանուած բազմաթիւ արձանագրութիւններէն, որոնք կը պահուին Լուվրի Հնութեանց Թանգարանին մէջ, Բեւեռագրերու «հնագոյն» գրութեան յաջորդեց վաղընջականը (archaïque), որ բոլորովին բեւեռի ձեւ տառախով՝ Բաբելացիներու եւ Ասորեստանցիներու գրութեանց հիմը կազմեց, առանց սակայն փոխելու պատկերագիր, հնագոյն եւ վաղընջական տառերու ձեւած շրջագծերն ու նշանակութիւնը․ զոր օրինակ՝ պատկերագիր ձուկ մը, որ կը նշանակէ «ձուկ», եւ որ կը կարդացուի ևւ, անփոփոխ պահած է Թէ՛ իր ձեւն եւ Թէ՛ իր նշանակութիւնը։ Բայց ամէն պարագայի մէջ՝ Բաբելական բեւեռագրերը ժամանակաւ աւելի հին են քան Թէ Ասորեստանցիներուն։

Մեր վերեւ թուած արձանագրութիւններէն զատ Կոսսական (Kosseén) կոչուած լեզուով արձանագրութիւններ ալ կան, որոնք գրուած են Բաբելականէն փոխառեալ բեւեռագիր տառերով։ Բայց այս կարգի արձանագրութեանց թիւը շատ քիչ է, նման Միտանական (Mitannéen) բեւեռագիր արձանագրութեանց, որոնցմէ դժբաղդաբար նմակ մը միայն ծանօթ է մեզի՝ Թէլլէլ-Սմառնաի հողաբլրին վրայ կատարուած պեղումներու շնորհիւ ձեռք անցած հազարաւոր թղթակցութիւններու մէջէն։ Բաբելական բեւեռագրերու վրայ ձեւուած են նաեւ Կապպական կական բեւեռագիրք, որոնց գոյութիւնը՝ Կոսսական եւ Միտանական բեւեռագրաց նման՝ ծանօթ եղած է գիտնական աշխարհին։ Իսկ Պարսկական կամ Աքեմենեան կոչուած բեւեռագրերն, ինչպէս ընդարձակօրէն քաղուածքներով յառաջ ղերինք «Բանասէրի» Ապրակին մէջ մեր «Դարեհի արչառանքն ի Հայս» ուսումնասիրութեան առթիւ, բոլորովին կը տարբերին ամէն կարգի բեւեռագրաց կազմութենէն․ այսինքն՝ Աքեմենեանք իրենց լեզուին յարմարեցած են Բաբելական տառերն, անճանաչելի կերպով փոխելով այդ տառերու ձեւերն եւ տալով անոնց այբուբենական գրութիւն մը․ կամ՝ աւելի պարզ խօսելով՝ Բաբելական բեւեռագիր մը, զոր օրինակ ՈՒՏ ձայնն ունեցող գաղափարանիւն, որ կը նշանակէ «արեգակ», Աքեմենեանց քով քիչ մը փոխած է իր ձեւը, բայց հնչուամը բոլորովին այլայլած, տալով անոր մեր «Կ» տառի արժէքը, վասն զի Աքեմենեանց պաշտօնական լեզուն եղող հին պարսկերէն կ ու ռ ու կը նշանակէ «արեգակ», եւ այս կ ու ռ ու բառին առաջին

տառը կը ներկայացունէ «կ)» Գալով Տոսպական կամ Հայաստանեան (եւ կամ «Պաղղական» եթէ կ'ուզէք) կոչուած բեւեռադիր արձանագրութեանց, որոնց վրայ ընդարձակ կերպով պիտի խօսինք «Բանառէր» էջերուն միջոցաւ, աւելի աստուրականներէն փոխ առնուած են քան թէ բարեկականներէ՝ բաց աստի՝ տոսպական բեւեռադիրը պարզ ձեւ մըն ալ ստացած են, զատ զատ դժիկներու—կամ աւելի ճիշդը՝ փոքրիկ դամբարու—բաժնուելով անոնց իւրաքանչիւր տառը : Եւ սակայն՝ ըսենք բարեբախտաբար, տոսպական արձանագրութեանց մէջ նոյնութեամբ պահուած են աստուրաբարեկական գաղափարանշաններու, յայտարարներու, վերջադիրներու եւ ասոնց նման համառոտագրութեանց նշանակութիւններն, որով չափազանց դիւրացած է երկար ժամանակներէ ի վեր գանդածելի : համարուած տոսպական արձանագրութեանց ընթերցումն ու վերլուծումը :

Մինչեւ ցայսօր մեզի ծանօթ ընդհանուր բեւեռադիրներու վրայ մեր տեսած այս համառոտ եւ ամփոփ տեղեկութիւններէն վերջը՝ կը մնայ գիտնալ, թէ բեւեռածեւ արձանագրութեանց մէջէն ո՞ր ազգերունը եւ ո՞ր տեսակը կը խօսի Հայոց անցեալին վրայ : Արդ՝ կը ներկայացունենք մեր հետաքրքիր ընթերցողներուն նախ հետեւեալ ցանկն, որուն մէջ կը նշանակենք բոլոր արձանագրութեանց տեսակներն՝ որոնք կը խօսին Նախահայոց եւ Հայոց վրայ . յետոյ՝ առանձին առանձին կը նշանակենք համառոտիւ նոյն արձանագրութեանց իւրաքանչիւր տեսակի հեղինակներն, այսինքն՝ արձանագրութիւնները քանդակել տուող թագաւորներու անուններն, եւ արձանագրութիւններուն գտնուած վայրերն .

1. Ասուրերէն	Նախահայոց
2. Պաղղերէն (Տոսպական)	»
3. Ասուրերէն	Ասորեստանցւոց
4. Վաղնջական տառերով	» »
5. Հին պարսկերէն	Պարսից
6. Շօշերէն (Մարական)	»
7. Բաբելոններէն	»
8(°). Միտաններէն	Միտաննացւոց

Այս ցանկին մէջ յիշուած ութ տեսակ արձանագրութիւններէն՝

1. Նախահայոց՝ ասուրերէն լեզուաւ գրուածները կը պատկանին Սարգուր Ա-ի, եւ կը գտնուին ի վան :

2. Դարձեալ Նախահայոց՝ այլ ընդլի լեզուաւ գրուածները կը պատկանին Նախահայ մեծ ու պզտիկ թագաւորներուն, եւ ամբողջովն մեր բնաշխարհին ամէն կողմն :

3. Ասորեստանցւոց՝ ասսուրերէն լեզուաւ գրուածները կը պատկանին Ասորեստանի Թագաւորներէն Թագաւթֆաղասար Ա-ի (որուն արձանագրւորութիւնները կը գտնուին Տիգրիսի աղբերականց մօտ, Սէքէնէ-Սու-ի բլլիսած տեղն, իսկ ուրիշներ՝ գտնուած են յԵւլլասար), Աշուր-նաժիթ-աբալ-ի (Ներքովթայ կամ Քալախ-ի տաճարին աւերակներուն մէջէն գտնուած), Սաղմանասար Բ-ի (Ներքովթայ պալատին եւ Բալատուտ-ի մէջէն գտնուած), Ադաճ-Նիրա՛րի Գ-ի (Նինուէէն կամ Ճիշդը Նաբի Շունուս կոչուած բլրէն դուրս հանուած), Թագաւթ-Փաղասար Գ-ի (Քալախ-ի աւերակներէն գտնուած), Ասորդան-ի (Քալախ-ի մէջէն գտնուած) եւ վերջապէս Սարդանաբադ-ի (Քօյունջուկ-ի աւերակներէն հանուած) :

4. Դարձեալ Ասորեստանցւոց՝ բայց վաղնշական տառերով գրուած արձանագրութիւնն, որուն լեզուն ալ ասուրերէն է, կը պատկանի Շամշի-Ադաճ Դ-ի, եւ գտնուած է Ներքովթայ պալատին հարաւարեւելեան կողմէն :

5. Պարսից՝ հին պարսկերէն գրուածները տեսանք արդէն «Բանասէր»ի Ա պրակին մէջ. ասոնք կը պատկանին Դարեհ Ա Թագաւորին, եւ կը գտնուին ի Պերսեպոլիս, ի Նաքշէ-Ռուսթամ եւ ի Բեհիստուն :

6. Պարսից՝ շօշերէն բեւեռագիր տառերով ու լեզուով գրուած. ասոնք ալ կը պատկանին մի եւ նոյն Դարեհի, եւ կը գտնուին յիշեալ երեք տեղերը. այս տեսակ բեւեռագրերը կը կոչուին նաեւ Նլամական կամ Մարական. սակայն վերջին անուանակոչութիւնը (Նլամական) ընդունելի չէ հիմա գիտնականներու մեծագոյն մասէն :

7. Դարձեալ Պարսից՝ բայց բարեւոյններէն գրուած, որոնք կը պատկանին նոյն Դարեհ Ա-ին, եւ կը գտնուին միեւնոյն վայրերն, այսինքն՝ ի Պերսեպոլիս, ի Նաքշէ-Ռուսթամ եւ ի Բեհիստուն :

8. Միտաննացւոց բեւեռագրերն՝ որոնք գրուած են միտաններէն լեզուով, կը կարծուի թէ՛ Նախահայոց մէկ գաւառաբարձաւը խօսող ցեղի մը պատկանին, վասն զի ասոնց լեզուին կաղմուլթիւնը կը նմանի խաղղեանց լեզուին :

Միտաննացիներու կարենանք կցել թերեւս Կոսսական անուամբ մեր վերեւ յառաջ բերած բեւեռագրերու տեսակն ալ, քանի որ Կոսսական բեւեռագրերու լեզուին մէջ ալ խաղղեան հետքեր կը նշմարուին. բայց ապահովաբար չենք կրնար վճռել, վասնզի այս արձանագրութիւններէն շատ քիչ յիշատակներ ունինք ձեռու-ընիս, եւ թէ անոնց լեզուն ալ անծանօթ է տակաւին :